

Orbán János Dénes

Vajda Albert csütörtököt mond

Életem első tizennyolc évét, nagyon rövid kiruccanásoktól eltekintve, Brassóban éltem le. Anyám negyvennyolc éves volt, amikor megszült, apám negyvenkilenc. Véletlenül fogantam, egy betegség után, amely rövid időre ismét megajándékozta anyámat az anyává levés lehetőségével, persze anyám tudta nélkül. A maga kilencvenöt kilós nyugalmában anyám meg sem pasztillázta a terhességet. Hat hónapos lehettem ott bent, amikor érezni kezdte a mocorgást, de terhességre nem gyanakodott. A körorovos diadalmasan sütötte ki, hogy rosszindulatú rákos daganat feszíti anyám alhasát, és minél előbbi műtétet javasolt. Életemet ápolónő keresztanyámnak köszönhetem, aki hátha mégis alapon befecskendezte anyám vizeletét a békába, melyben jobban bízott, mint az orvosokban meg műszereikben. Így legelőbb a béka értesült az eljövételről, tőle meg a keresztanyám, tőle anyám és anyámtól apám, aki majd megőrült az örömtől, biztosra vette, hogy két leány után immár föltétlenül fia lesz, szobrot akart emeltetni anyámnak, és váltig hajtogatta, hogy tudja ugyan, hogy az ilyen későn született kölykök vagy hülyék lesznek, vagy pedig lángelmék, de ő bizonyos abban, hogy az ő fia az utóbbi kategóriába fog tartozni. Mai napig sem vagyok bizonyos abban, hogy igaza volt.

A szülés könnyű volt, és kilenc éves koromig éltem ártatlan és javarészt felhőtlen gyermekkoromat. Virgonc voltam és agresszív, és tudásszomjam végtelen volt, így napjaim egyharmadát tanulva-olvasva, egyharmadát a sportpályán meg az összes létező fán töltöttem, a harmadik harmadot meg édesen átaludtam. A változás kilenc éves koromban következett be. A nap beosztása nem változott, inkább a körülmények. Apám megbetegedett, egy infarktus következtében bal fele megbénult, és hat és fél éven keresztül nyomta az ágyat, egészen haláláig. Ez mindenképpen súlyos csapás volt; az anyagiak szempontjából is, főleg hogy akkortájt kezdett szorulni a szocializmus

24 satuja, ami többek között azt jelentette, hogy egy háromtagú család (a nővéreim már rég elrepültek) akár éhen is dögölhetett volna a betegnyugdíjból, melynek egyharmadát ráadásul gyógyszerre kellett költeni. Szerencsére a balkáni ember sokat kibír, s egy kis kertészkedésnek meg állattenyésztésnek meg anyám ügyességének köszönhetően végül is sosem volt üres az asztal. A földgázt meg a villanyt viszont könyörtelenül kiporciózták, és a nekünk kiszámított mennyiség csak arra volt elég, hogy egy szobát, a konyhát meg a fürdőszobát fűtsük-világítsuk, így mindhárman egy szobában szorultunk össze. Illetve inkább ketten apámmal, mert anyám egész nap a konyhában foglalatoskodott, meg sorban állt. Ha már így alakult, apám azt tűzte ki célul, hogy megtöltsi elmémet tudománnyal és intelmekkel. Hat és fél évig napi sok órán keresztül ültem a fotelban vagy az íróasztalomnál, vagy feküdtem az ágyban, olvastam, közben beszélgettem apámmal, és mindketten hallgattuk a Szabad Európa Rádiót. Nem tudom, hogy tudtam egyszerre három fele figyelni, de ez akkor föl sem tűnt, magától értetődő volt, hogy mindig élénk agyam mindent magába szív.

Apám gáz- és vízvezeték-szerelő volt, meg ezeremester. Tizenkilenc éves korában érkezett, faluról, egy öltönyruha, egy kezeslábas, néhány váltás fehérnemű és egy táska szerszám boldog tulajdonosaként. Huszonöt éves korában már házat vett magának. Nem tudom, hogy csinálta, hogy meggazdagodott - már amennyire meg lehetett gazdagodni a szocializmus ideje alatt egy megrögzött antikommunistának -, amellet pedig több száz előadást és mégannyi filmet nézett meg, betéve tudta válogatott könyvekből álló könyvtárát, és még mulatott, kirándult meg utazott, és több évig járt tánciskolába. Azóta is teljesen érthetetlen számomra elméjének működése. Minden különösebb végzettség nélkül bármihez értett. Még azzal is keresett pénzt, hogy tervrajzokat készített mérnökök számára; műszaki egyetemet végző nővéreimen, meg rajtam is, aki matematika-fizika osztályba jártam, könnyedén segített, ha a reál tantárgyak buktatóit nem tudtuk legyőzni. Fejből, minden dokumentáció nélkül. Később, halála után

bukkantam rá nagyon régi, nagyon jó és agyonolvasott matematika- meg fizikakönyvekre - annak idején valószínűleg egyedül képezte ki magát.

Kedvesnek viszont csöppet sem volt kedves. Szeszélyes volt, arrogáns, öntelt és durva. De soha nem ütött meg. Nem volt szabad tegeznem. Míg meg nem betegedett, nem is nagyon szólított meg, inkább csak anyámon keresztül. „Mondd meg a gyermeknek, hogy...” Hóbortjairól, kalandjairól regényt lehetne írni - de azok már az anyám emlékei.

Emlékszem, nagyon vártam, hogy hazaérjek az iskolából, és betelepédhessek a fotelba, olvassak és hallgassam apámat meg a Szabad Európát. Apám soha nem mesélt az életéről, legfeljebb utazásairól. De leginkább irodalomról, színházról, fizikáról, matematikáról, műszakiakról. A Szabad Európa Rádió pedig mindenről.

Ha valakit- valakit imádni és dicsőíteni lehet az emberség, a kultúra és a magyarság szolgálataért, akkor az a nyolcvanas évek Szabad Európa Rádiója. Nekünk, akkor és ott, Brassóban, a kulturálisan régóta lehanyagoltot végvárban, a Medúza-arcú szocializmusban bárkinél nagyobb szükségünk volt valamire, ami tudassa velünk: nem felejtettek el minket. Színház ritkán volt, templomba járni rühelltünk, a televízióban csak a szokásos hóbörgést láthattuk. Könyv az volt, rengeteg, de a Hangot, a Képet nem pótolhatta. A Szabad Európa Rádió kapcsolt össze a világ és a magyarság többi részével. A készülék ott állott apám ágyának párkányán, számomra érthetetlen kapcsolású kábelek, tranzisztorok, hurkok diadalmaskodtak a zavaró relék fölött, s a Szabad Európa hangja tisztán és diadalmasan töltötte meg a szobát, reggel öttől éjjel egyig. Hallgattam olvasás és beszélgetés közben, hallgattam félálomban és álmomban is. Politikát, történelmet, régi és új zenét, humort, technikát és etikát és etikettet, mindent. Évek múltán egy-egy filmet nézve vagy könyvet olvasva hirtelen ráébredtem, hogy én ezt a filmet, ezt a könyvet *hallottam*, és szinte úgy hallottam, ahogy most látom vagy olvasom. Ha ki mit tud versenyeket nézek a tévében, és kisujjból válaszolok szinte minden kérdésre, tudom, hogy ezt is a Rádióból tanultam.

26 Hallgattam és hallgattam Kovács Dénest, Molnár Györgyöt, Bányász Katót, mindenkit. És persze Vajda Albertet. És megtelt a szoba vidámsággal és reménnyel, és egy idő után már csak röhögni tudtunk azon a tragikus bábjátékon és két állandó főszereplőjén. Már régóta nem gyűlöltük őket, sőt, ha leléptek volna a színpadról, akkor elvesztettük volna kedvenc színészeinket. Olyan volt, mintha egy hosszú-hosszú folytatásos filmet néznénk naponta, egy *Borzasztó kedves családot* (igen, Al Bundy is cipőkkal foglalatосkodott). Ők fejlesztették ki a groteszk, az abszurd iránti affinitásunkat, a humorunkat. Nem véletlen, hogy a Kelet-európai népeknek annyira jó a humora. Apám, aki mindaddig nem volt egy vicces típus, teljesen fölengedett, és életemben olyan jóízű röhögést nem láttam, mint amilyen az övé volt. Persze ehhez kellett a Szabad Európa Rádió, mint az Igazság és Objektivitás és a Nagy Felbujtó, meg az optimista megközelítés Professzora. Mert bármennyire tragikus is volt a Kelet-európai helyzet - és ezt nem felejtette el hangsúlyozni - a Rádió mégis vidám volt, mert a Rádió tudta, hogy a nagy tragédiákat csak úgy lehet elviselni, ha gúnyt űzöl belőlük. A családban mindenkinek megvolt a maga kedvence. Én Kovács Dénest szerettem, akit úgy képzeltem el, mint Mikszáth Kálmán és egy erős dohányos öreg angol úriember kereszteződését. Anyám a fáradt és melankolikus Molnár Györgyöt.* Apám embere Vajda Albert volt. Valahányszor Vajda Albert megszólalt, apám arca fölragyogott; gyakran szinte extatikus állapotba került. Bár én is kedveltem Vajda Albertet, nem értettem apám rajongását: Vajda Albert érdekes volt, de nem briliáns, sokszor laposak, elcsépeltek voltak a tréfái. Most már inkább értem: a Vajda Albert szerkesztette *Slágerpatika* apám ifjúkorát elevenítette föl, a negyvenes évek füllelt tangóit, sanzonzait, a tánciskolát, a régi magyar filmeket, színdarabokat és operetteket, Karády Katalint, Jávor Pált, Sárdy Jánost. És mikor Vajda Albert mesélt vagy bejátszotta a régi dalokat, apám emlékezett, mulatott és táncolt. Keveset tudok Vajda Albertről. Talán zene- vagy librettószerző volt, meg humorista, ötvenhatban menekült, és Floridában telepedett le. Ő szerkesztette a *Slágerpatikát*, és minden

csütörtökön, a *Forgószínpad* című furcsaság-magazin végén, csütörtököt mondott. Azaz bejelentették, hogy „Vajda Albert csütörtököt mond”, és akkor Vajda Albert humoros eseteket mesélt, vagy vidám eszméket futtatott. Hogy például a szálem álejkum etimológiája: Mohamed próféta megkérdezte a piacon a nénitől, hogy mi az, amit árul. „Szalámi az, lelkem” - felelte a néni. Meg ilyenek.

Mikor Vajda Albert csütörtököt mondott, pisszenni sem volt szabad.

Most, tizenannyi év után, Borgesba habarodva mindent másképpen magyarázok.

A magyarázatok fantazmagóriák, költői örültségek. Apám, az ágybanfekvő, gondolkodó és emlékező apám most Funes, az emlékező. Ő az, aki megálmodott engem, hogy én újra álmodhassam őt. És másokat. A Szabad Európa Rádiót. Vajda Albertet, aki csütörtököt mond.

Az a csütörtököt mondás valami nagyon fontosat takarhatott, lehetetlen, hogy apám, Funes, Cinakán tévedett volna.

Egy késő nyári napon apám rosszul lett.

Kihívtuk az orvost. A nap beragyogta a szobát, apám pedig jajgatott, hogy iszonyú sötétség van, húzzuk föl a redőnyöket. És hirtelen meghalt. Az orvosnak tíz percébe került, amíg föltámasztotta.

Még négy hónapig élt. A négy hónap alatt kétnaponta egyszer ha megszólalt, akkor is egy-egy tömondat erejéig. Nem volt örült. Fölkelt, elvégezte a dolgát, evett. És bámult a semmibe, nagyon tiszta, nagyon kék és nagyon ragyogó szemekkel. Ha kérdeztük, nem felelt. Néhány év múlva, amikor két vagy három „van-e élet a halál után” típusú könyvet olvastam, eltűnődtem: talán látta azt a túlvilági fényt és azokat a leírhatatlanul szép réteket, melyekről a klinikai halálból visszatérők mesélnek. Valamit megtudott, valamit, ami beavatta és megnyugtatta hatvanöt nehéz, viharos év után.

Időnként éreztem, hogy néz. Fölnéztem, és valóban: nézett, tisztán, és végtelen, néma szeretettel. Ahogy egy apa nézi jó úton haladó, szépen fejlődő, tizenöt éves kamaszfiát, nyugtáztam magamban, és boldogan mosolyogtam vissza.

Kétszer fordult elő, hogy artikulálatlan üvöltés szakadt föl belőle. Nézett, és hirtelen eltorzult az arca, és üvöltött, valami

28 földöntúli kétségbeeséssel. Nem segélykérés volt, ezt akkor is tudtam, ennek ellenére odaugrottam és öleltem, simogattam, amíg megnyugodott. És mindkét alkalommal Vajda Albert éppen csütörtököt mondott, és apám, akit föltámadása után is elöntött a melegség Vajda Albert hangjának hallatán, hihetetlen módon pont akkor üvöltött.

Talán volt összefüggés. Talán apám akkor, kétszer is megpróbálta elmondani nekem és csak nekem, hogy mit tudott meg. A végső igazságot vagy a mindent megfejtő és birtokló szót, vagy mondatot, mellyel legnagyobb kincsét, egyetlen fiát a világ urává tehetné volna. De nem mondhatta ki, mert megakadályozták, mert nem beavatottnak tilos elmondani az igazságot. Talán az a szó vagy mondat Vajda Albert valamelyik csütörtököt mondásában volt elrejtve, és apám, Funes, Cinakán már régóta sejtette, és a tízperces halál alatt megtudottak bebizonyították azt.

Talán azt akarta mondani, amit a Mennyei Atya mondott Jézusnak, Nagycsütörtökön, a Gecsemáné kertben, a Fiú igazi beavatásakor.

Az egykor zsúfolt szobában most anyám lakik, egyedül, és éli az özvegyasszonyok sivár életét. A falakban talán még ott rezeg a Szabad Európa Rádió szent hangja, s a hang által az egész világ; az esküvői fényképről apám hihetetlen szemei tüzelnek, a rádió most Bukarest meg Marosvásárhely lapos adásait bömböli, a magnó időnként Karády Katalint, Sárdy Jánost.

A Szabad Európa Rádió megszűnt, Vajda Albert pár éve meghalt.

Nekem pedig két esélyem van. Megszerezni hat és fél év szabadeurópás csütörtökének hanganyagát, és rátalálni egy szóra, ami esetleg egy, a többitől egy kicsit eltérően hangsúlyozott létige, vagy kötőszó, vagy személyes névmás, vagy egy banális mondat, amelyet százféleképpen lehet értelmezni. Vagy várni, hogy egyszer, valahol, valamikor megszólal egy rég megszűnt adó, egy halott bemondó bejelenti, hogy Vajda Albert csütörtököt mond, és a rég meghalt Vajda Albert köhéccsel egy kicsit, majd mondja a végső, az igazi, a Nagycsütörtököt.